

HET DRAMA ROND EEN WILLEMSTADSE SCHOUT

Op het eind van de jaren dertig van de achttiende eeuw was Willemstad langzamerhand totaal onbestuurbaar geworden. Een controverse tussen de twee voornaamste burgerlijke autoriteiten, de schout mr Albertus van Twist 1) en de rentmeester van de Nassause Domeinraad, tevens buitenburgemeester, Samuel de Back 2), mondde uit in een ordinaire dorpsruzie tussen enerzijds de schout en anderzijds de gehele magistraat. 3) Mr van Twist koos uiteindelijk de wijste partij en verklaarde vrijwillig afstand te doen van zijn functies van schout en dijkgraaf, mits hem de som van *f* 5100.—, waarvoor hij die ambten had gekocht, zou worden gerestitueerd. De Domeinraad van de Prins van Oranje, aan wie het benoemingsrecht toekwam, ging met een diepe zucht van opluchting direct op deze elegante oplossing in.

In Willemstad waren de schepenen belast met het stadsbestuur en de rechtspraak. De schout zat het gerecht voor. Hij was bovendien rechtsvorderaar, kondigde beslissingen van de rechtbank af en voerde de vonnissen zo nodig met behulp van zijn dienaren uit. De schout had echter geen stem bij het nemen van de beslissingen. In moderne termen vertaald zou de schout tegelijkertijd de functies vervullen van hoofd van politie, officier van justitie en president van de rechtbank (zonder stemrecht).

Begin december 1738 verzocht de heer Gerard Dalenberg van Kervel, wonende te Rotterdam, aan de Prins van Oranje om te worden begunstigd met de functies van schout, dijkgraaf en controleur der fortificaties van Willemstad. Hij bood hiervoor een recognitie van *f* 7250,— aan 4). Dit bod was aanmerkelijk hoger dan men had verwacht. De Domeinraad adviseerde de Prins dan ook zonder dralen de heer Van Kervel te benoemen in de verwachting "dat de aanstelling van deeze persoon aan de rust van de Willemstad veel zal toebrengen". Bij missive van 23 december 1738 vanuit Leeuwarden verklaarde Prins Willem IV als Heer van Willemstad zich accoord met dit voorstel. De nieuwe schout werd 29

december daaraanvolgend door de Domeinraad beëdigd. 5)

Gerard Dalenberg van Kervel was geboren circa 1703 en was bij zijn benoeming dus 35 jaar. Hij was gehuwd geweest met Cornelia Ernst, die in 1736 was overleden. Uit dit huwelijk was een dochttertje, Adriana Aletta, geboren. Ongeveer een half jaar vóór het overlijden van mevrouw Van Kervel was de dienstmeid Geertruyd van de Wael (geboren 1715/1716 te Oostendam) bij de familie in dienst gekomen. Van Kervel vestigde zich na zijn benoeming met zijn dochttertje en dienstmaagd in Willemstad in een huis aan de Voorstraat, nabij het stadhuis.

Alles leek er aanvankelijk op, dat de bestuurlijke rust in Willemstad inderdaad was teruggekeerd. De nieuwe schout had kennelijk de nodige tact om zijn rivaal in het burgerlijk bestuur, Samuel de Back, niet te veel voor de voeten te lopen. Hij heeft het eerste jaar wel met de magistraat in de clinch gelegen over de toepassing van de justitie. De onervaren schout voelde het blijkbaar als een gemis, dat de Willemstadse rechten en gebruiken niet op papier stonden en hij in feite niet wist waaraan hij zich te houden had. Men kon hem daarbij zoveel wijs maken als men wilde. Hij kwam tenslotte met de magistraat tot een accoord, in die zin, dat aan de Domeinraad zou worden gevraagd om een "Reglement op de stijl en manieren van procederen" voor het Willemstadse gerecht te mogen samenstellen. Dit reglement, dat de goedkeuring van de Prins moest krijgen, zou daarna nog aan de Raad van Brabant worden gepresenteerd. Hiervan is echter niets meer gekomen. 6)

De schout voelde zich weldra in Willemstad thuis. Hij raakte er zelfs verliefd. Meijuffer Sophia van Sevenaar 7), de weduwe van de Klundertse predikant Theodorus van der Vis, beantwoordde die liefde en wist de weduwnaar in zijn eenzaamheid te troosten. Het paar zou - dacht men - wel spoedig de grote stap gaan wagen.

Maar het privéleven van de dienstmaagd van de schout, Geertruyd, liet nog al te wensen over. Als haar meester voor zaken op reis was - en dat gebeurde nogal eens - nam Geertruyd van de Wael de gelegenheid waar om de bloemetjes buiten te zetten. Zij bezocht dan de Willemstadse herbergen en maakte daar lawaai en plezier met de soldaten en matrozen. Dit was voor een alleenstaande juffrouw in die tijd nu niet direct passend. Zo wist men te vertellen, dat Geertruyd op 1 september 1739, toen er ter gelegenheid van de verjaardag van Prins Willem IV in Willemstad vuurwerk werd afgestoken, heel de avond in de herberg "het Groot

Schippershuis'' van Gijsbert Vogels had gezeten. Haar patroon was toen in Holland. Zij had, na het aan haar zorgen toevertrouwde dochtertje van de schout op bed gelegd te hebben, de deur van de schoutswoning achter zich dichtgetrokken en zich met veel enthousiasme in het feestgewoel gemengd. Het kind was wakker geworden en had - zich alleen voelende - getracht via het raam van de ''kijkruit'' naar buiten te komen. Het was daarbij op straat gevallen. Buren hadden het huilend bij Geertruyd in de herberg gebracht. Men sprak later nog schande over de manier waarop Geertruyd het arme kind toen had bekeven. Ook toen werd er al stevig geroddeld in het stadje, bijvoorbeeld mede over het feit dat Geertruyd ten huize van de schout met een officier van het garnizoen, Gijsbert Vogels en diens vrouw een kopje thee dronk.

De schout, die al deze boze geruchten evengoed hoorde, sprak er zijn dienstmaagd over aan, die alles roddel en kletspraat noemde. Geertruyd maakte tegenover buitenstaanders overigens niet de indruk slechts een eenvoudige dienstmaagd te zijn. Men verbaasde zich erover, dat zij in feite de algehele leiding van het huishouden had. Haar meester zou haar meer beschouwen als een huishoudster of gezelschapsdame dan als een ordinaire dienstmeid. Achter de muren van het schoutshuis gebeurden nog andere dingen. Geertruyd sukkelde al lange tijd met haar gezondheid; zij had last van ''opstijgingen'' en was daarvoor onder behandeling van de Willemstadse chirurgijn Hendrik 's Buelen, een huisvriend van de schout. Deze chirurgijn kreeg in december 1739 bange vermoedens en hij oordeelde het verstandig ook de stadsdokter, dr Jacobus du Mont 8), te raadplegen. Zowel de schout als Geertruyd gingen hiermee accoord. In eerste instantie constateerde dr Du Mont in het bijzijn van de chirurgijn 's Buelen na een grondig onderzoek van de dienstmaagd een verouderde ''passio hysterica'' en schreef haar medicijnen voor. De chirurgijn was er echter niet gerust op; hij bleef het verdacht vinden, dat Geertruyd 's morgens last had van braken en hij sprak er dr Du Mont enkele dagen later nog eens over aan. Zij besloten een meer gericht onderzoek te doen. De uitkomst was nu duidelijk. Bij het verlaten van de woning zei dr Du Mont tegen 's Buelen: ''Verdomd, die meid is hoogzwanger''. Hij sprak met de chirurgijn af, dat deze de volgende dag een aderlating van zes ons bloed bij Geertruyd zou toepassen.

Zonder van de toestand van zijn dienstmaagd op de hoogte te zijn, vertrok de schout voor zaken naar Holland. Dokter Du Mont heeft daarop aan de dienstmaagd gezegd, dat zij slechts leed aan een gezonde ziekte en ried haar aan ''van lucht te veranderen''; indien zij een vrijer had,

moest zij maar heel snel in het huwelijksbootje zien te stappen. Geertruyd haalde haar schouders op, maar reageerde verder niet.

De schout kwam van zijn reis terug met een verstuikte knie, die hem veel pijn en een hoge koorts bezorgde en hem nogal hulpbehoevend maakte. De chirurgijn 's Buelen cureerde samen met dr Du Mont de patiënt. Zij vonden het raadzaam met de mededeling van de onheilstijding te wachten, totdat de schout in een wat betere conditie en stemming zou verkeren. Over de juiste behandeling van de knie van de schout kregen de stadsdokter en de chirurgijn echter een hooggaand meningsverschil. De dokter voelde zich daarbij in zijn eer gekrenkt, omdat de patiënt blijkbaar meer waarde hechtte aan de mening van de chirurgijn. Dit was de reden waarom dr Du Mont zich terugtrok en de behandeling overliet aan iemand die in zijn ogen alleen maar een "barbier" was. 's Buelen kwam daardoor alleen voor het karwei te staan en de schout kreeg een vijand in de persoon van dr Du Mont. De chirurgijn durfde vooralsnog de schout niet in te lichten over de gerezen kwestie. Hij raadpleegde daarom een andere huisvriend van de schout, de notaris en procureur Adriaan van den Enden 9). Deze gaf hem de raad onverwijld Van Kervel op de hoogte te stellen van de bevindingen omtrent de meid. Nu was dat gemakkelijker gezegd dan gedaan, want de schout had een neef te logeren, een zekere Van der Sluis, wijnkoper te Rotterdam, die practisch heel de dag aan het ziekbed van de schout zat. De kans kwam toen 's Buelen gevraagd werd een nacht bij de schout te waken. In de nacht van 24 op 25 december 1739 heeft hij inderdaad zijn vriend heel voorzichtig op de hoogte gebracht van de toestand van Geertruyd. De schout schrok er kennelijk van en vroeg 's Buelen zijn bevindingen zelf aan de dienstmeid te vertellen. Zijn Kerstfeest zal wel geen feest van innerlijke vrede zijn geweest.

Enkele dagen daarna, toen de neef vertrokken was, heeft 's Buelen in het bijzijn van de schout, Geertruyd dezelfde boodschap gegeven die dr Du Mont haar reeds eerder had gedaan. Maar Geertruyd hield bij hoog en bij laag vol, dat zulks volstrekt onmogelijk was en ontkende alles: "hetgeen den Schout in grote verlegenheit had gebragt". Kort daarop onderhield 's Buelen de schout weer over deze affaire. Tenslotte vroeg hij hem of hij alle waarschuwingen van zijn vrienden negeerde door Geertruyd bij hem in huis te houden. Maar de schout zei, dat zijn meid alles halsstarrig ontkende; hij zag daarom geen reden haar weg te zenden. Wel informeerde hij nadien of 's Buelen zich niet vergist kon hebben in zijn diagnose. De laatste moest toegeven dat zijn kunst en kennis

misschien wel tekort schoten, maar dat alle symptomen bij Geertruyd duidelijk wezen op hoge zwangerschap. Bovendien stond hij in deze conclusie niet alleen. 's Buelen sprak daarop onder vier ogen nog eens met Geertruyd van de Wael. Hij hield haar voor, dat de schout had besloten haar voor de keuze te stellen: of zich door een beëdigde vroedvrouw te laten onderzoeken of haar koffers te pakken en de schoutswoning te verlaten. Haar antwoord was kort en bondig: zij vertrouwde op God en de rechtvaardigheid van haar zaak, maar desalniettemin zou zij vertrekken. Maar van het afscheid kwam niets en de schout wees er 's Buelen op, dat zulks door de strenge vorst voorlopig onmogelijk was. Bovendien zag hij geen kans op korte termijn een goede vervangster voor Geertruyd te krijgen.

In de nacht van 13 op 14 januari 1740 was het de beurt van Geertruyd om bij haar meester te waken. De schout lag in de eetkamer op een slaapbank. Rondom de bank waren geen gordijnen. In het kleine kamertje brandde vuur en licht. Geertruyd ging op een peluw op de grond liggen. Maar van slapen kwam die nacht niet veel. De schout vroeg op een gegeven moment: "Geertruy, hoe komt ghy soo? Gij hindert mij in mijn rust. Wat scheelt u?"; hij kreeg echter geen antwoord.

Zonder hulp of assistentie van wie dan ook bracht Geertruyd een zoonkje ter wereld. Het kindje leefde en schreide. Geertruyd heeft het "immediaat daer op sonder vertoeven in het secreet geworpen". Terwijl zij zich ontdeed van haar kindje was de schout ondanks zijn verstuipte knie opgestaan. Samen met Geertruyd ging hij de vloer schoonmaken. Toen de jonge vrouw het niet langer kon volhouden, heeft hij haar aangeraaden te gaan liggen. De rest van het werk deed hij alleen. Geertruyd legde zich te rusten op de peluw in de kamer en kreeg van haar meester nog een versterking toegediend, die ze overigens hard nodig had. In de vroege ochtend is zij opgestaan en naar haar eigen slaapkamertje gegaan om daar nog wat te liggen. De schout kwam hier nog heel bezorgd vragen of zij ergens behoefte aan had. Hij drong er bij haar op aan zeer voorzichtig te zijn en er voor te zorgen dat vooral niets over haar zwangerschap en verlossing zou uitlekken.

Dr Du Mont schreef dezelfde dag, 14 januari, een brief aan schout Van Kervel, waarin hij mededeelde dat zijn dienstmeid zwanger was en dat de zwangerschap reeds zeer ver gevorderd moest zijn. 's Morgens na de bevalling kwam chirurgijn 's Buelen bij Van Kervel op visite. Een Rotterdamse vriend van de schout, de horlogemaker Herman Brinkman (10), kwam eveneens aanlopen. De schout vertelde, dat hij juist een brief

van dr Du Mont had gekregen en vroeg aan 's Buelen of hij bij zijn standpunt bleef wat Geertruyd betrof. Ook Brinkman raadde de schout aan om zich van de dienstmeid te ontdoen. De schout besloot tenslotte na lang aarzelen dat zij moest gaan; hij vroeg of 's Buelen haar niet voor enige dagen buiten de stad kon onderbrengen. Ze zou dan over de Moerdijk kunnen vertrekken. 's Buelen wilde zijn vriend deze dienst niet weigeren. Angstvallig zweeg de schout echter over de nachtelijke gebeurtenissen.

Daags daarop al had 's Buelen een plaatsje gevonden en kwam dit de schout melden. Geertruyd lag toen ziek te bed. Bij haar zat de wasvrouw Helena Sneep. 's Buelen voelde de pols van Geertruyd en vond die niet zo best. Afsproken werd dat zij zo spoedig mogelijk naar het huis van 's Buelen zou komen om het vertrek verder te regelen. Nauwelijks vier dagen na haar bevalling klopte Geertruyd 's avonds bij de chirurgijn op de deur. De schout had haar verteld over de brief van dr Du Mont. Du Mont had aan Brinkman verder gezegd, dat hij van plan was aan de officier-fiscaal van Brabant over de zaak te schrijven en dat hij bij mevrouw Van der Visch - van Sevenaer, de verloofde van de schout, een boekje open zou doen: hij wilde "den Schout zijn aenstaende huwelijk ruineeren die zijn amours maakte aan de Wed. van der Visch". Dr Du Mont vertelde verder iedereen die het maar horen wilde - en dat waren er velen! - dat de meid van de schout een kindje moest krijgen.

Er werd blijkbaar veel gekletst, zonder dat iemand het fijne ervan wist. Van Kervel was er helemaal niet gerust op en toonde zich angstig. Geertruyd zou later zeggen dat hij destijds "bang en timide" werd. De schout spoorde Geertruyd aan zijn huis te verlaten om de schande te bedekken. Zij moest maar naar haar familie gaan in de omgeving van Rotterdam. Hij garandeerde, dat hij altijd goed voor haar zou zorgen, indien zij de zaak stil kon houden en dat zij zeker geen gebrek zou lijden. Geertruyd werd dezelfde avond nog afgehaald aan het huis van 's Buelen door Willem Schippers. Die bracht haar met de ijssele naar de boerderij van zijn vader, gelegen aan de Tonnekreek onder Klundert. Een zuster van de chirurgijn, Adriana 's Buelen, deed haar uitgeleide tot buiten de landpoort. Van haar meester had Geertruyd voldoende reisgeld meegekregen. Van Kervel zelf strompelde toen naar zijn geliefde Sophia, die hem hartelijk ontving.

De heer 's Buelen ging de andere dag reeds vroeg de schout vertellen, dat diens gewezen dienstmeid inmiddels de stad had verlaten. Hij vond de

schout in een niet al te beste conditie en zeer "melancolycq". In de namiddag wandelde Van Kervel met zijn vriend Brinkman naar het huis van notaris Van den Enden. Hier ontmoette 's Buelen hem weer. De schout toonde zich zeer bezorgd over Geertruyd van de Wael.

Om hem een plezier te doen gingen 's Buelen en Brinkman 's avonds naar Klundert. Hier troffen zij juffrouw Van de Wael in een opperbeste stemming ("vroolijk en wel") aan. De heren brachten twee flessen wijn voor haar mee, een van de schout en een van de notarisvrouw. Zij konden in een afzonderlijk kamertje met Geertruyd praten. Zij drongen er nog een keer op aan naar haar vrienden in Rotterdam te gaan. Brinkman was bereid haar de volgende dag te vergezellen; 's Buelen beloofde tot Moerdijk mee te reizen. Geertruyd nam dit aanbod ogenschijnlijk in dankbaarheid aan.

Echter, toen beide heren de volgende morgen opnieuw in Klundert kwamen, toonde Geertruyd plotseling van gedachten te zijn veranderd. Samen dronken zij een fles wijn, maar wat de heren bekonkelden kon Geertruyd niet navertellen, want zij spraken Frans. Geertruyd hield bij hoog en bij laag vol, dat ze eerst terug naar Willemstad wilde om haar kleren te halen, alle geruchten en roddels te weerspreken en zich te laten onderzoeken door de vrouw van 's Buelen, die een beëdigde vroedvrouw was. 11) Ook zou ze dr Du Mont een proces van "injurien" aandoen, want die had haar lelijk in discrediet gebracht. Zij was zeker niet van plan om dit zo maar te nemen. Wat dacht die oude pillendraaier wel? 's Buelen en Brinkman keerden toen terug naar Willemstad. De kosten van het verblijf van Geertruyd werden door Brinkman, namens de schout, aan Schippers vergoed.

Na terugkomst in het stadje ging Brinkman direct op hoge poten naar het huis van dr Du Mont om hem te vertellen dat hij er volledig naast zat wat betreft de zwangerschap van de dienstmeid van de schout. Als de zeergeleerde heer zijn praatjes niet voor zich hield, zou men hem een proces aandoen en desnoods kon hij nog een flink pak slag op de koop toe krijgen. Brinkman geloofde blijkbaar vast in de onschuld van Geertruyd. De avond van diezelfde dag werd Geertruyd door de zoon van Willem Schippers met de slede in Willemstad ten huize van de chirurgijn afgezet. 's Buelen had haar immers verzekerd, dat zijn woning altijd voor eerlijke lieden open stond. Geertruyd stond erop, dat mevrouw 's Buelen haar direct zou onderzoeken, maar die had medelijden met het arme meisje en zei dat zij wat vermoeid was. Ze wilde daarom het onder-

zoek uitstellen tot de andere morgen. Overigens werd er door de dames gezellig gekeuveld. Terloops vroeg Geertruyd of een vroedvrouw kon constateren of een vrouw al eerder een kindje had gekregen; zij trok wat bleekjes weg, toen zij een bevestigend antwoord kreeg. Dit was mevrouw 's Buelen niet ontgaan. Zij kon tegenover haar man niet zwijgen en gaf heel vroeg de volgende morgen tegenover hem uiting van haar ongerustheid.

's Buelen deelde de bezorgdheid van zijn vrouw en voelde onraad. Tussen 9 en 10 uur meldde hij zich weer bij de schout, waar hij ook notaris Van den Enden aantrof. Hij deelde zijn bange vermoedens mee, doch de schout bleef er tamelijk onverschillig onder. De notaris had zo zijn eigen gedachte over de affaire, die hem heel wonderlijk voorkwam. Hij trok maar twee conclusies: die meid is volstrekt onschuldig en de geleerden zitten er volkomen naast, óf . . . zij haakt naar de strop. De onverschilligheid van de schout vond hij toch eigenaardig en te veel gemaakt. Hij vroeg dan ook: "Mijn Heer, zijt gij wel bewust dat uw huis zuiver is?". Op die vraag gaf de schout een ontwijkend antwoord: "hoe kan ik dat met mogelijkheid weten, ik heb niet over huis kunnen gaan, en ben maar twee maalen uitgeweest, en heb mij met geen zaken van mijn huis bemoeit". Notaris Van den Enden raadde 's Buelen aan om de meid eens heel goed aan de tand te voelen.

Met lood in de schoenen keerde 's Buelen terug naar huis. Hij moest weten wat er gebeurd was! Samen met zijn vrouw onderwierp hij Geertruyd aan een soort kruisverhoor en dreigde niet alleen alle kisten en kasten in de schoutswoning te laten onderzoeken, maar ook de regenbakken en de secreten. Een lijfelijk onderzoek door mevrouw 's Buelen bleek plots niet meer nodig, want Geertruyd riep uit "O Godt wat heb ik gedaan", waarop zij hevig begon te huilen. Maar 's Buelen vroeg door, totdat zij toegaf dat de bevalling al achter de rug was en zij het kind in het binnensecreet van het schoutshuis had geworpen. Intussen hield ze wel vol, dat het kindje doodgeboren was. 's Buelen voegde haar daarop toe: "Vaar wel, ik zie u niet weer als aan de wurgpaal".

's Buelen wist niet wat te doen en spoedde zich direct naar het huis van de notaris. Hier trof hij de schout en diens vriend Brinkman met de familie Van den Enden aan tafel en overviel hen met de uitroep: "Mijn God, wat is er gebeurd!" Hij verweet de schout, dat deze zijn vrienden in de problemen probeerde te brengen en vertelde, dat Geertruyd bekend had te zijn bevallen en het kind in het privaat te hebben gegooid.

Hij riep de schout boos toe: "Indien ik wist dat Gij daer aen medeplichtig waart en Gij mij gedisponeert had die meid naar buiten te brengen, ik zoude u den hals breken of Gij zoud het mij doen". De schout speelde de blanke onschuld en antwoordde: "Zoude Gij mij aenzien voor medeplichtig, dan zoud Gij gelooven dat ik de grootste schelm was. Mijn God, wat zullen we nu doen?". De heer Van den Enden zei in dezen geen raad te kunnen geven: als de schout schuldig zou zijn, moest hij onmiddellijk heengaan; zijn hart gruwde als hij daaraan dacht. Van Kervel herstelde zich en zei dat hij alleen advies vroeg, omdat hij als schout in dergelijke zaken nog geen ervaring had. Van den Enden gaf hem de dringende raad onmiddellijk de magistraat bijeen te roepen en zijn dienstmeid in voorlopige hechtenis te nemen middels een "decreet van apprehensie". Hierop ging de schout, ondersteund door Brinkman, terug naar huis: het was toen half 3 in de middag.

Hoe Geertruyd van de Wael thans voor de tweede maal na haar beveling uit Willemstad vertrok, is niet duidelijk. In een van de stukken wordt gezegd, dat schout Van Kervel haar na zijn thuiskomst had aangeraden met de grootst mogelijke spoed te vertrekken; in een verklaring van 's Buelen lezen wij, dat zij na haar bekentenis direct alleen was vertrokken. Hoe het ook zij, om half 4 die middag ontmoette een zekere De Glint haar buiten de landpoort; zij vertelde dat zij naar de boerderij van Schippers te Klundert ging.

De schout wachtte bijna anderhalf uur, voordat hij de magistraat in zijn woning bijeenriep. 12) Hij gaf aldus zijn ex-meid een behoorlijke gelegenheid te ontsnappen. Om 4 uur kwamen burgemeester en schepenen tezamen. Bij onderzoek van het privaat werd het lijkje van het kind gevonden. De stadsdokter Du Mont en de stadschirurgijn D. de Graaff onderzochten het lijkje en constateerden dat het halsbeen ("het ligamentum vertebrae colli") gebroken was. Zij konden niet anders concluderen dan dat zulks door uiterlijk geweld veroorzaakt moest zijn "hetsy door een goddeloos voornemen" van de moeder, teneinde het kind om het leven te brengen, hetzij door een onjuiste behandeling tijdens de bevalling, hetzij door de ruwe en grove wijze waarop het lijkje met een rijf en een tang uit het privaat getrokken was. 13) Het lijkje werd naar het stadhuis gebracht.

's Anderendaags waren de dokter en chirurgijn weer present, nu om de longen van het kindje te onderzoeken. Het lichaampje werd opengesneden om de longen eruit te nemen. Deze werden vervolgens in het water

gelegd en bleven drijven. Met zekerheid kon daarom gezegd worden, dat het kind in ieder geval na of althans tijdens de geboorte geleefd had. Hoe het kindje aan zijn einde was gekomen, moest verder aan "het wijze onderzoek van de regter worden overgelaten".

Geertruyd had nog maar amper het huis van Willem Schippers bereikt of zij kreeg bezoek van de schippersgezel Jan Blij uit Willemstad. Die kwam met de boodschap, dat haar heer "haer met dienders zoude doen halen indien zij niet vertrok". Dit zou aan Jan Blij door de knecht van de schout gezegd zijn; die knecht, Gerrit Blankensteijn, had hem beloofd, dat hij er niet slechter van zou worden als hij de boodschap wilde overbrengen. Zij vertrok daarop met Jan Blij en de zoon van Willem Schippers naar Moerdijk, onderhorig aan Klundert, waar zij een onderkomen vond in het huis van de hospes Willem de Beer.

Na de vondst van het lijkje had de magistraat niet veel moeite om de schout toe te staan zijn gewezen dienstmeid te laten opsporen en in hechtenis te stellen. Maar de schout wachtte nog tot 6 uur, voordat hij de gerechtsbode, Willem van de Stelt, opdracht gaf Geertruyd achterna te gaan. Van der Stelt doorzocht eerst tevergeefs de jurisdictie van Willemstad en ging daarna naar Klundert. Van de Klundertse schout, Engelbert van Orizant, kreeg hij de nodige medewerking; deze stelde hem zijn gerechtsdienaar Ary van Antwerpen ter beschikking. 's Nachts vonden Van der Stelt en Van Antwerpen de gezochte ten huize van Willem de Beer 14). De schippersknecht Jan Blij was nog bij haar. Geertruyd schrok geweldig, toen zij merkte dat zij gesnapt was en begon te lamenteren. Zij smeekte haar niet mee te nemen, doch haar te laten gaan. Zij deed een hartstochtelijk beroep op de oude vriendschap met de gerechtsdienaar: "Willemtje, gij staat immers toch niet onder eedt, laat mij gaan. Ge kunt ze in Willemstad alles wijsmaken". Maar Van der Stelt hield voet bij stuk en was niet te beroeren. Zij werd met de kar van Pellegrom van der Hof opgebracht; onderweg schreeuwde en kermde ze aanhoudend. In Willemstad aangekomen werd zij in het koude gevang gezet, waar zij de nacht in angst en vreze doorbracht.

's Anderendaags werd zij al vroeg voor het gerecht gedaagd. Haar voormalige heer en meester, Gerard Dalenberg van Kervel, trad in zijn kwaliteit van schout als eiser in het proces op. In de Willemstadse gerechtsboeken wordt vanaf 25 januari 1740 tot 24 juni 1741, een groot aantal bladzijden aan deze zaak besteed. 15) Aanvankelijk is sprake van "Geertruy van der Waal, gedetineerde op den Stadhuize, alhier", later

Moerdijk, 20 mei 1675. Pen- en penseeltekening in bruin van het veerhuis aan de Moerdijk, gemaakt door Constantijn Huygens jr. (1628-1697). Hier stak men op reis van Holland naar Brabant het Hollands Diep over. In 1740 bewoonde Willem de Beer dit huis. Geertruyd van de Wael werd er gearresteerd (zie noot 14).

Bron: J.F. Heijbroek, D.J. Roorda, M. Schapelhouman e.a., *Met Huygens op reis. Tekeningen en dagboeknotities van Constantijn Huygens jr. (1628-1697), secretaris van stadhouder - koning Willem III* (Zutphen, 1982) p. 92. Foto: M.C.J. Broos.

”onder den Thoren van den Stadhuize”. Toen zij voor de eerste maal voor haar rechters verscheen, zou Van Kervel haar het verwijt hebben gemaakt dat zij niet tijdig gevluht was. ”Geertruy, wat breng je mij in verlegenheid”, zo zou de schout gezegd hebben, ”Heb ik je niet gewaar-schuwed en gezegd naar je vrienden te gaan. En zou je niet naar je vrienden willen gaan, dan ga je naar een ander; heb je geld nodig dan zal ik je dat geven”. De schepen Michiel Meysberg 16) en de schepen Hendrik van Heukelom vroegen haar waarom zij teruggekomen was. Zij antwoordde, dat men haar had verzekerd dat zij dat rustig kon doen; er was immers geen vuilte aan de lucht. Welke optimist haar dit verteld had, kon zij zich later niet meer herinneren.

Zij merkte echter al heel gauw dat haar zaak er niet zo gunstig voorstond. De voornaamste verklaring was die van stadsdokter Du Mont en van stadschirurgijn De Graaf. Zij hadden - zoals we hiervoor zagen - de kardinale vraag hoe het kindje aan zijn einde was gekomen, overgelaten aan de wijsheid van de rechters. De rechtbank had het er zeer moeilijk mee. Op voorstel van de schout riep de magistraat er nog een tweetal deskundigen bij, dr Hendrik van der Lee uit Oudenbosch en de chirurgijn Arij Huijzers uit Fijnaart. Die deden pas vijf dagen na de Willemstadse deskundigen, op 28 januari, het onderzoek. Men had hen gevraagd in het bijzonder na te gaan of de constatering, dat het halsbeen van het kindje met geweld gebroken was, inderdaad bewezen kon worden. Maar Van der Lee en Huijzers kwamen tot een heel andere conclusie, namelijk ”dat den hals van dit kind en voornamenstlijk de vertebrae colli zijn bevonden ongeledeert (= onbeschadigd) in sijn natuurlijke plaats en sonder de minste luxatio (= ontwrichting).” Tijdens dit tweede onderzoek, waarbij ook dr Du Mont aanwezig was, deed zich nog een incident voor. Dr Van der Lee constateerde dat Du Mont, toen hij het lijkje toonde, met één hand het hoofdje vasthield en dit zeer ruw draaide. De nieuwe deskundigen hoorden zelfs het halsje kraken. Dr Van der Lee maakte daar een afkeurende opmerking over en zei: ”Mijn Heer, soo sout gij wel maken dat de hals gebroken was, gij moet er uw handen affhouden”. 17) Helaas konden zij de longen van het kindje niet meer onderzoeken. De knecht van de chirurgijn De Graaf had die per ongeluk weggedaan; men kon ze nog wel vinden, maar een onderzoek zou geen zin hebben, omdat niemand zeker wist of behoefde aan te nemen dat het inderdaad de goede longen waren. Al met al werd de verklaring van dr Du Mont dus niet door zijn Oudenbossche collega gedeeld, integendeel, de conclusie van het tweede onderzoek luidde geheel anders dan die van het eerste.

Bij een der eerste verhoren wees Geertruyd van de Wael een niet nader aangeduide vleeshouwersknecht uit Rotterdam als de vader van haar kindje aan. Bij hoog en laag hield ze overigens vol, dat het kindje doodgeboren was. Ondanks haar opsluiting had zij niet alle contacten met de buitenwereld verloren. De schout kwam haar meermalen bezoeken; zo ook het huispersoneel van de schout, Gerrit Blanckensteijn en Helena Sneep, die haar via het venstertje moed inspraken en lekkere hapjes toestopten. De tuinman, Gijsbert Quack, bracht haar de boodschap van de schout, dat zij geen andere vader van haar kind mocht noemen, dan zij reeds had gedaan; zij moest ook de schout overal buiten laten. Geertruyd beloofde dit, ook al zou het tot geseling of brandmerking komen.

Uit de diverse gesprekken die zij had, kon zij goed merken dat er een meningsverschil was ontstaan tussen de schout enerzijds en de schepenen anderzijds ("dat er nijdigheit tusschen haar Heer en de Schepenen was . . ."). De magistraat had de gevangenen voorzien van een degen en een snaphaan om toch vooral te beletten, dat de gevangene bezoek zou krijgen. Maar de cipier werd overtroefd en overbluft door de schout, die hem bedreigde en vroeg of het dienaartje werkelijk van mening was dat hij een machtige officier (= schout) bij een gevangene kon weghouden. Van Kervel ging daarop rustig met Geertruyd praten, zonder dat de cipier kon of durfde ingrijpen. Bij een van die gesprekken via het gevangenisvenstertje vertelde de schout aan Geertruyd dat zij er onverstandig aan had gedaan tegenover chirurgijn 's Buelen te bekennen dat zij was bevallen; daardoor had ze zichzelf lelijk in de nesten gewerkt. Op haar vraag, hoe het met haar zaak stond, vertelde de schout dat de schepenen haar op de pijnbank wilden leggen. Hij ried haar aan dan maar gauw te bekennen, teneinde later die bekentenis weer direct in te trekken en te zeggen dat zij alleen wegens de pijn toegegeven had. Als zij driemaal de pijnbank zou hebben doorstaan, was zij vrij. Omdat de schout alleen als eiser optrad, beschikte hij over geen enkele bevoegdheid om het gebruik van de pijnbank te verbieden. Geertruyd drong er sterk bij hem op aan al zijn gezag bij de schepenen aan te wenden, opdat zij van de pijnbank verschoond bleef. Ook gerechtsdienaar Willem van der Stelt had met haar over een mogelijk gebruik van dat werktuig gesproken. Zij was er als de dood voor . . .

Zeker behandelde de schout Geertruyd oneerlijk. Op 1 februari 1740 vroeg hij zelf de rechtbank om Geertruyd "ter tortuyre" te brengen. Dit betekende, dat er een "scherper examen" zou plaatsvinden op de pijnbank. Deze pijniging was geen eigenlijke straf, maar een rechtsmiddel

om een verdachte tot een bekentenis te dwingen. Bekende men tijdens de tortuur, dan moest men ze nog zonder pijnbank ("buiten pijnen en banden van ijser") herhalen. 18) De rechtbank vroeg over het verzoek van de schout advies van onpartijdige rechtsgeleerden. Dit was geen gebruikelijke methode in die tijd. Men bedenke, dat de schepenenbank geen college was van professionele juristen en daarom vaak behoefte had aan rechtskundige adviezen. Op haar verzoek kreeg Geertruyd de advocaat Van Wageningen uit Dordrecht en de procureur De Bare uit Zevenbergen toegewezen om haar belangen te behartigen.

De schepen Michiel Meysberg was het helemaal niet eens met de tot dan gevolgde rechtsgang. Hij diende 15 februari 1740 bij het Willemstadse gerecht een protest in. Kort en goed wilde hij, dat de schepenenbank de zaak van Geertruyd van de Wael zou voorleggen aan de Raad van Brabant. De schout speelde volgens hem geen zuiver spel en zou de schepenen intimideren en onder druk zetten. Meysberg had de schout voorgesteld de gedetineerde van de gijzelkamer in besloten hechtenis over te brengen en haar in de boeien te slaan. De stadsdokter had haar daarvoor voldoende sterk en gezond beoordeeld. Bovendien wilde Meysberg dat Geertruyd van de Wael aan een strenger onderzoek zou worden onderworpen. Het ergerde hem uitermate dat de gevangene in opdracht van de schout alles kreeg wat haar hartje begeerde. Meysberg dreigde telkens zijn onvrede te tonen zodra de zaak van mejuffrouw Van de Wael op de rol stond, namelijk door zich dan terug te trekken uit het gerecht.

De andere schepenen waren het blijkbaar in grote lijnen met Meysberg eens. Zij vroegen op 5 maart 1740 de Nassause Domeinraad om advies. Zij maakten daarbij een lijst met maar liefst 21 punten op, bevattende aanmerkingen over de gevolgde procedure. Zij verweten de schout dat de punten, waarover de verdachte werd verhoord, van ondergeschikt belang waren, en in feite niets met de strafbare feiten zelf hadden uit te staan. Zij vonden dat er meer getuigen moesten worden gehoord, onder anderen de schippersknecht Jan Blij; zij wisten kennelijk nog niet dat deze daags tevoren voor de rechtbank te Vossemeer, waar hij toen verbleef, een overigens nietszeggende verklaring had afgelegd. 19) Ook de wasvrouw Leentje Sneep, chirurgijn 's Buelen en zijn vrouw, alsmede Herman Brinkman zouden moeten komen mededelen wat zij van de zaak wisten. De schepenen hadden bovendien gehoord dat Geertruyd, nadat zij tegenover 's Buelen en zijn vrouw had bekend, nog ten huize van de schout was geweest, en daarvan wilden zij het fijne wel eens weten. Verder: wie had dr Du Mont, nadat hij zijn mening over de zwan-

gerschap van Geertruyd publiekelijk geuit had, laten bedreigen, en waarom was de brief van 14 januari van hem aan de schout niet bij de stukken gevoegd? De schepenen ergerden er zich in het bijzonder aan, dat de schout niet wilde ingaan op hun pogingen iets meer omtrent de identiteit van de verwekker van het kind te weten te komen. Waarom werd ook niet onderzocht wat de reden was, dat Jan Blij enkele dagen ná de gevangenneming van Geertruyd voorgoed uit Willemstad was vertrokken, nadat op hem schielijk een aderlating was toegepast? Onbegrijpelijk was het voorts, dat de gedetineerde ongeboeid in de civiele gijzelskamer zat en dagelijks op order en voor rekening van de schout de allerbeste verzorging kreeg; er ging veel vanuit de schoutswoning naar de gevangenis. Waarom wilde de schout al in zo'n vroeg stadium de gevangene aan de pijnbank doen onderwerpen? Hij wist toch goed, althans diende dit te weten, dat de schepenen veel meer informatie nodig hadden om naar geweten daartoe te kunnen besluiten. Allemaal vragen en nog eens vragen, waarop zij geen antwoord kregen. De schout, zo hadden zij de stellige indruk, saboteerde de rechtsgang en de schepenen vroegen zich af, of hiervan aan de Raad van Brabant "bij wijze van hooftleening" 20) geen kennis moest worden gegeven, met het verzoek aan die Raad hen te adviseren hoe zij zich als goede rechters ten opzichte van de schout en diens wijze van procederen dienden op te stellen.

De neutrale rechtsgeleerden, N. van Zanen en François Ellinckhuysen uit Den Haag, brachten 20 april 1740 hun advies uit. Zij kwamen tot de conclusie dat de gegevens waarover het Willemstadse gerecht beschikte, niet voldoende waren om Geertruyd op de pijnbank te brengen. Uit de overgelegde stukken was, volgens de rechtsgeleerden, geen schijn van bewijs te halen dat Geertruyd van de Wael haar kindje zelf zou hebben omgebracht. Immers, tot dan toe was er niemand gevonden die getuigen kon, dat haar kind levend ter wereld was gebracht. Het experiment van dr Du Mont met de longen wees weliswaar in die richting, maar dan nog bleek het mogelijk dat het kindje direct na de geboorte een natuurlijke dood was gestorven. Het kon bijvoorbeeld bij de geboorte door de felle kou zijn bevangen en ten gevolge daarvan zijn gestorven. Dat Geertruyd het kind in het secreet had geworpen, was een strafbaar feit, maar dit bewees nog niet dat zij ook een moordenares was. Voor Geertruyd pleitte dat zij na de verlossing gewoon in het huis van de schout was gebleven. Bovendien was zij na haar vertrek nog eens vrijwillig in Willemstad teruggekeerd en had ze alles spontaan bekend aan 's Buelen en diens vrouw. Indien zij het kind zelf had omgebracht, zou zij dat toen zeker mede hebben gezegd. Geen van de personen die tot nog toe hadden ge-

tuigd, had ook maar een klein feitje naar voren kunnen brengen waaruit haar moorddadigheid kon worden afgeleid. Dus geen pijnbank, zeiden de geleerden, want dat kon alleen als de feiten nagenoeg vaststonden en alleen de bekentenis zelf nog ontbrak. Maar de rechtsgeleerden hadden wel verwacht, dat de schout nader zou hebben uitgezocht, wie de vader van het kind was. Zijn naam was nog niet eens genoemd, alleen zijn ambacht. Het betrof een vleeshouwersknecht uit Rotterdam die daar niet meer zou wonen. Geertruyd zou met die man geen briefwisseling meer hebben gehad, maar hoe kon zij dan weten dat hij niet meer op het oude adres woonde? Waar en bij wie had de vleeshouwersknecht in Rotterdam gewoond? Wanneer was Geertruyd nog in Rotterdam geweest? Hadden zij samen een afspraak gemaakt over wat er met de vrucht van hun liefde diende te gebeuren? Men moest die persoon stellig bij het onderzoek proberen te betrekken, teneinde het waarheidsgehalte van Geertruyds verklaring te achterhalen. Eerst als dat negatief bleek, zou een nader onderzoek moeten volgen, desnoods met de pijnbank.

Men ziet, alles draaide om de vraag: was het kind doodgeboren danwel een natuurlijke dood gestorven, vóórdat het in het secreet werd geworpen, of was het bewust van het leven beroofd. Alle tot nog toe ingestelde onderzoeken en verhoren waren aan deze vraag voorbijgegaan. Men had voorlopig alleen de verklaringen van Willem de Beer, Jacobus van der Sluys, Pellegrom van der Hof uit Klundert, 21) van de gerechtsdienaar Willem van der Stelt en de schippersknecht Jan Blij. Hun antwoorden waren doorgaans geweest: "ik weet het niet". Alleen Willem van der Stelt verklaarde, dat Geertruyd tegenover hem stellig had beweerd, dat "de vader van haar verlost kind niet in Willemstad woonde", maar de mannenwereld buiten Willemstad was groot. Overigens had hij Geertruyd horen zeggen, dat haar kind dood ter wereld was gekomen.

Wie het gerucht rondgestrooid had, is niet meer na te gaan, maar er werd op een gegeven moment in Willemstad beweerd, dat dr Du Mont een bepaalde antipathie zou hebben tegen mejuffrouw Van de Wael en schout Van Kervel; daarom zou hij geen objectieve verklaring bij het gerecht hebben afgegeven. Ja, de verklaring van de stadsdokter zou zelfs vals zijn en overigens nietszeggend; hij zou namelijk alleen in termen van "ik geloof" en "het is waarschijnlijk" hebben gesproken. Dr Du Mont liet dit niet op zich zitten, toen dit gerucht hem ter ore kwam. Woedend pakte hij naar de ganzeveer en schreef een 22 vellen lang verweerschrift, doorspekt met vele Latijnse citaten en medische termen, waar hij "Demonstratio apologetica" bovenzette. 22).

Mejuffrouw Geertruyd van de Wael zou een vrome en eenvoudige Israëlietin zijn? zo vroeg dr Du Mont in zijn geschrift. Vroom, terwijl "haar vleesch heeft geene vromigheyt erkent". Hij vergeleek de gevangene met de farizeeërs, die zich omhingen met schapevachten, maar innerlijk wolven waren. De zogenaamde fijnen hielden zich bezig met een afschuwelijk en verfoeilijk kwaad als hoererie, liegen en bedriegen; ze gebruikten de vroomheid alleen als een masker om hun slechtigheid te verbergen. Eenvoudig? Dr Du Mont had in zijn medische praktijk sinds lang geen doortrapter vrouwmens ontmoet dan Geertruyd. Een Israëlietin? Accoord, maar daaronder moest dan wel verstaan worden een Israëlietin die de Semiramische wet volgde welke hoererie toestond. Dr Du Mont zou haar zelfs nog graag de eer geven, "dat sy eene getrouwe Leena is geweest". Zou hij Geertruyd van de Wael niet mogen? Zo lang hij haar als medicus begeleid had, was hij tegenover haar zeer correct geweest; hij had haar altijd aangesproken met "Mijn liefste dochter" of met "Kint", en direct nadat hij een denkbeeld van de door voorgewende ziekte had gekregen, had hij haar verandering van lucht aangeraden.

Geweldig geprikkeld was dr Du Mont over de bewering dat hij een valse verklaring zou hebben afgegeven. Hij snapte gewoon niet hoe zulks door de vrienden van Geertruyd gesuggereerd kon worden, daar uit alle feiten onomstotelijk bleek dat juist zij leugenachtig en bedrieglijk was. Als hij niet zo doortastend was geweest, zou haar onschuldige boreling nu nog in het geheim hebben gelegen en zou men "de hoer voor een onaengeraekte maagd passeren". Of wat nog erger was: keurige mensen die vroeger dat huis bewoond hadden, zou men later misschien kunnen verdenken van een kindermoord, want eens moest het toch uitkomen. Onbegrijpelijk was het ook voor dr Du Mont dat de schout, die zijn dienstmeid heel de nacht had horen janken, niet aan de mogelijkheid van een bevalling zou hebben gedacht, temeer daar hij toch van de zwangerschap afwist.

Hij ging zo nog enkele bladzijden verder om tenslotte zeer fel uit te halen naar zijn Oudenbossche collega, dr Van der Lee, die er met zijn verklaring absoluut naast zat! Hij noemde de tweede schouwing van het kinderlijkje een "kluchtspel". Het was hem al verdacht voorgekomen en in strijd met de goede gewoonte onder medici, dat dr Van der Lee zijn verklaring had afgegeven in de woning van de schout, zonder ruggespraak te houden en zonder een copie aan hem te geven, ondanks zijn verzoek hiertoe. Bij een wezenlijk verschil in de uitkomst van een lijkschouwing moest steeds een derde medicus erbij gehaald worden. Dr Du

Mont twijfelde voorts aan de objectiviteit van de (rooms-katholieke) dr Van der Lee en nam het een ieder kwalijk meer vertrouwen te stellen in de Oudenbossche doctor dan in hem, "want die Eerwaerde Heer moet zich niet imagineeren dat zijn fides of trouw (ofschoon men in zijn Religie voor offergelt van zonde kan geabsolveert werden, en sulks bij ons naer de natuur als goddelijke wetten verboden) van meerdere waarde als de mijne zijn zoude, dewijle ik tot hier toe als alhier aangestelde medicus ordinarius van den (. .) Prince van Orange en Nassau (. .) voor een eerlijk man gehouden ben." Verder moest Van der Lee niet denken dat hij een betere dokter was dan hijzelf; Du Mont verwierp ten stelligste de afwijkende verklaring van zijn collega, zolang die hem niet met goede argumenten overtuigd had.

De leden van de plaatselijke rechtbank kregen ook nog een flinke veeg uit de pan. Als zijn verklaring, zo stelde Du Mont, vals genoemd werd, omdat daarin van "ik geloof" en "het is waarschijnlijk" gesproken werd, dan was dat slechts om hem in zijn eer en goede naam aan te tasten en om een schandelijke hoer te verdedigen. "Het blijkt ook genoegsaem daer uyt dat eene partij adviseurs en boere bullebakke niet veel van de garste broode in de Regten geproeft hebben", omdat de beste rechtsgeleerden verlangden dat de medici in soortgelijke gevallen louter zulke termen gebruikten in hun attesten. Tenslotte onderschreef Du Mont nogmaals, onder aanbod van ede, zijn eerder afgegeven verklaring en voegde hier speciaal nog aan toe, dat het kind van Geertruyd van de Wael in ieder geval geleefd had.

De gevangene had de brutaliteit om dr Du Mont voor een "contra-interrogatie" voor het gerecht te laten komen. Dit betekende, dat zij verdachte bij de rechtbank een eigen vragenlijst indiende om daarop de dokter te doen horen. De vragen werden door haar procureur opgemaakt. Veel nieuws kwam hier niet meer uit, alleen dat dr Du Mont Geertruyd van de Wael gedurende haar hechtenis meerdere malen had bezocht en dat haar minder goede lichamelijke conditie een gevolg zou zijn van "een droefheid des gemoets ter oorsaake van hare detentie". Op de meeste vragen weigerde dr Du Mont echter te antwoorden, bijvoorbeeld of hij werkelijk op een der academies was gepromoveerd tot doctor in de medicijnen, en zo ja, op welke academie en wanneer die promotie had plaatsgehad, voorts of hij zijn doctorsbul wilde tonen enz. Zijn deskundigheid werd dus in twijfel getrokken en dr Du Mont oordeelde dat hij op die vragen in deze zaak niet behoefde te antwoorden. De rechtbank stelde hem in het gelijk.

Zo sleepte het proces zich voort. De schout heeft alles gedaan om ver-warring te stichten; hij heeft "vrij lugtigh en niet met de behoorlijke at-tentie geprocedeerd". Begin mei 1741 kwam de zaak in een stroomver-snelling. De gebruikelijke, jaarlijkse wijziging in de samenstelling van het gerecht 23) had plaatsgevonden en men wilde blijkbaar schoon schip maken. De nieuwe binnenburgemeester was de rentmeester der domei-nen, Samuel de Back, die ook de vorige schout een beentje gelicht had. Het begon ermee, dat de gedetineerde Geertruyd van de Wael moest worden overgebracht van beneden de stadhuistoren naar de gevangenis onder het stadhuis. De schout vroeg hiervoor assistentie aan het gerecht, omdat de dienaar van justitie begin mei 1741 na een knetterende ruzie was ontslagen, zonder dat er een nieuwe functionaris was aangesteld. De gerechtsbode, tevens cipier, Willem Reijnierse Meysberg, 24) die van de schout opdracht kreeg om de gedetineerde over te brengen, weigerde pertinent die order uit te voeren, omdat hij geen "diender" was. Of dit de ware reden is geweest? Wij hebben daar onze twijfels over. Hals over kop benoemde de magistraat toen Hendrik de Haaff tot 's Heeren die-naar in tijdelijke dienst.

Op dezelfde dag, 6 mei 1741, velde het gerecht een interlocutoir of tus-senvonniss, aan de schout opdragend om vijf getuigen te horen. Dit wa-ren Hendrik 's Buelen en zijn vrouw, Adriana 's Buelen, Helena Sneep en Gerrit Blanckensteijn; deze namen kwamen we in dit verhaal al eer-der tegen. Ook Geertruyd van de Wael zou weer op enkele punten ge-hoord moeten worden. Verder werd nog een nadere verklaring van dr Du Mont en chirurgijn De Graaff verlangd. De schout had hier niet veel zin in. Enkele dagen later gaf hij de rechtbank dan ook te kennen, dat noch hij, noch de door hem aangetrokken rechtskundige adviseurs enig punt konden bedenken waarop de getuigen en de gedetineerde (nader) konden worden gevraagd of gehoord. Hij kon dus niet aan het tussen-vonniss voldoen, tenzij de rechtbank hem exact opgaf op welke punten de vraagstelling gericht diende te zijn. De rechtbank nam dit niet en op 13 mei 1741 werd de opdracht aan de schout herhaald, ook nu zonder precies aan te geven welke vragen gesteld moesten worden.

De schout concludeerde als eiser dat Geertruyd van de Wael moest wor-den veroordeeld tot geseling en brandmerking, met de strop om de hals, en verder tot verbanning uit de heerlijkheid Willemstad; men kon haar alleen ten laste brengen het werpen van een dood kind in het secreet. Een nader onderzoek liet de schout echter - ondanks het tussenvonniss en de nadere aanmaning - achterwege. De rechtbank nam nu een zeer wonder-

lijk besluit. Bij vonnis van 17 mei 1741 verklaarden burgemeester en schepenen in de zaak contra Geertruyd van de Wael "behoorlijk te hebben gedefungeerd en buiten staat gesteld te zijn" om de rechtspraak verder uit te oefenen; aan de rechters waren de middelen onthouden die zij nodig hadden om gewetensvol en met een gerust hart recht te spreken. Zij lieten de schout als eiser in de zaak vrij om zijn recht verder te zoeken waar hij zulks nodig achtte. De schout koos toen eieren voor zijn geld. Of was het opnieuw een handige manoeuvre? Het vonnis was in feite voor hem vernietigend. Hij zou trachten te redden wat er te redden viel.

Op 23 mei daaraanvolgende verscheen hij in het gerecht en verklaarde zich alsnog bereid het tussenvonnissen voor zoveel mogelijk uit te voeren en de gevraagde verhoren te doen plaatsvinden. Hij had daartoe de getuigen reeds opgeroepen tegen maandag 29 mei. Maar het geduld van de Willemstadse rechters was thans uitgeput. Zij hielden zich aan het vonnis van 16 mei en weigerden de rechtsgang te heropenen. Ongetwijfeld heeft de rechtbank daarmee een bedoeling gehad, ofschoon we dit niet zeker kunnen stellen. Maar ook nu zal de machtige tegenspeler van de schout, Samuel de Back, weer een rol gespeeld hebben.

Het zag er dus even naar uit, dat de zaak met een sisser zou aflopen. Weliswaar had de verdachte, Geertruyd van de Wael, meer dan vijftien maanden lang in voorarrest gezeten, maar wegens de ernst van het misdrijf was het rechtsgevoel van velen in Willemstad toch niet bevredigd. Anderzijds was er kennelijk een wantrouwen ontstaan tegen de schout. De reden, waarom de zaak contra Geertruyd van de Wael door de Raad van Brabant te 's-Gravenhage werd overgenomen, is nergens vermeld, althans we hebben die niet kunnen achterhalen. Naar alle waarschijnlijkheid zal de Raad door een of meer Willemstadters op de eigenaardige procesgang en op het wonderlijke vonnis zijn geattendeerd. Vooral Samuel de Back had goede relaties in Den Haag. De Raad van Brabant kon oordelen over "overjarige" misdaden, dat wil zeggen over misdaden die een jaar lang onvervolgd waren gebleven. Hoe het ook zij, de officier fiscaal van de Raad van Brabant tekende op 30 mei 1741 appèl tegen het Willemstadse vonnis aan en gaf aan de schepenen last de verdachte, Geertruyd van de Wael, in goede en veilige bewaring te houden, totdat door de Raad van Brabant zou worden beslist; hij noemde het gedrag van de schout in het proces "vreemd". 25)

Geertruyd werd daarop gevangen gezet op de Voorpoort (nu Gevangen-

poort) in 's-Gravenhage. Wanneer dit precies gebeurde, valt niet na te gaan, maar het zal geweest zijn tussen 9 en 21 juni. Lang heeft ze in ieder geval niet van een eventuele vrijheid kunnen genieten. De overgang van de Willemstadse gevangenis naar de Haagse zal voor haar wel bijzonder groot zijn geweest. Zij was in Den Haag een volslagen onbekende en kon in geen enkel opzicht een voorkeursbehandeling verwachten. De tijd dat haar vrienden haar lekkere hapjes konden toespelen en met haar wat konden babbelen, was voorbij. De cipiers van de Voorpoort stonden beslist niet als zachtaardig bekend. Als zij al omkoopbaar waren, dan miste Geertruyd de nodige middelen daartoe. Neen, het zag er voor haar niet al te best uit. De gevangenis viel dan ook in volle zwaarte op haar neer.

Zij kreeg als advocaat toegevoegd mr Adriaan van Tangeren en als procureur Bastiaan Nederbrug, die aan de Raad van Brabant echter verzochten ontslagen te worden van hun opdracht. In hun plaats werden toen toegewezen respectievelijk mr Johannes Wybo en Pieter Hoijer. Zij moesten pro Deo de belangen van de verdachte behandelen. Het duurde lang, voordat de verhoren konden beginnen. Wegens een ernstige ziekte kon Geertruyd op de geplande datum, 12 juli, niet in persoon verschijnen. Maar direct na het zomerreces van de Raad - dat duurde van 27 juli tot 6 september - vingen de pleidooien in deze zaak aan. Op 14 september 1741 werd het Willemstadse vonnis van 16 mei vernietigd en kreeg de procureur-generaal van de Raad van Brabant machtiging om de zaak voor de Raad aanhangig te maken.

Geertruyd werd op 25 en 26 oktober door de gehele raad gehoord, in tegenwoordigheid van de advocaat-fiscaal. Ruim vier maanden zat zij dus al in het Haagse cachot, voordat zij voor de eerste maal werd voorgeleid. In die lange tijd zal er veel door haar zijn heengegaan en zij moet langzamerhand de moed hebben verloren. Bij het eerste verhoor op 25 oktober 1741 stelde de procureur-generaal 26) aan Geertruyd slechts één simpele, maar belangrijke vraag: wie was de vader van haar kind? Zonder enige aarzeling bekende zij dat haar ex-meester, Gerard Dalenberg van Kervel, haar bezwangerd had. Een trouwbelofte had ze nooit van Van Kervel gekregen, hoewel zij veel moeite had gedaan om hem zover te krijgen. Zij bleef ook nu hardnekkig ontkennen, dat zij geweten had dat zij zwanger was. Dat haar kind een jongetje was, had zij eerst kunnen constateren toen het na haar arrestatie bij haar in de Willemstadse gijzelnkamer was gebracht. Voor het eerste verhoor wist de procureur-generaal voldoende.

Bij het tweede verhoor bekende zij het verhaal, zoals hiervoor beschreven: "zegt zulx vrij uit te zeggen dewijl reets haar Eed gebroken had met het noemen van haar Heer tot vader, om haar ziel niet meer te bezwaren". De vraag of haar kindje al dan niet levend was geboren, werd haar bij deze verhoren niet gesteld. Men moest haar eerst helemaal murw zien te krijgen; daarvoor was de Haagse gevangenis wel bijzonder geschikt! Nu Geertruyd schout Van Kervel had aangewezen als de vader van haar kind, was er voor de advocaat-fiscaal alle reden toe om de procureur-generaal te adviseren ook de schout eens uit te nodigen voor een vriendelijk gesprekje. 27) Dit vond plaats op 15 november. Het duurde maar kort, maar het was echter formeel een verhoor geworden. De schout wist van het gebeurde in zijn huis in de bewuste nacht niet veel meer af. Hij had, zo verontschuldigde hij zich, toen een verzwikte knie en was vol pijn en koorts. Hij was meer met zichzelf bezig geweest dan met zijn dienstmeid. Het kindje van Geertruyd had hij alleen bij de doodschouw gezien. Hij wilde haar toen direct uit Willemstad weghebben, alleen wegens de schande voor zijn huis. Op de vraag of hij wist of vermoedde wie de vader van het kind was, liet hij de onbekende vleeshouwersknecht uit Rotterdam weer opdraven. Maar de vragen werden steeds indringender, en hij moest tenslotte toegeven wel eens een enkele keer "de zwakheid van vleeselijke gemeenschap te hebben gehad" met Geertruyd.

Toen hij dit verklaard had, was de procureur-generaal tevreden. De schout werd bedankt voor zijn komst naar Den Haag en mocht weer naar zijn hotel terugkeren. De advocaat-fiscaal liet echter niet los. Schout Van Kervel moest naar de Voorpoort komen, waar hij met zijn ex-dienstmaagd werd geconfronteerd. Of het een blij weerzien was? In het bijzijn van Geertruyd werd de door de schout afgelegde verklaring nog eens doorgenomen, blijkbaar tot volle tevredenheid van de advocaat-fiscaal. Hij hield voor Geertruyd een aantal vragen over haar verhouding met de schout in petto. Die vragen vuurde hij daags daarna op haar af. Geertruyd gaf toen volmondig toe, dat Van Kervel haar nog tijdens het leven van zijn vrouw had trachten te verleiden. Zij was toen echter niet voor de bekoring bezwaken. Na het overlijden van haar mevrouw had zij echter regelmatig met haar meester het bed gedeeld; dit was al in Rotterdam begonnen. Zij had nimmer iets met andere mannen gehad, zodat de Rotterdamse vleeshouwersknecht geheel van het toneel kon verdwijnen.

Nadien werd door commissarissen 28) uit de Raad van Brabant nog Hermanus Brinkman uit Rotterdam gehoord, die zich een "familiaire kennis" van de schout noemde. Hij verklaarde, dat na het gebeurde met Geertruyd van de Wael zijn vriendschap met Van Kervel aanvankelijk was bekoeld. Later had hij voor de schout toch weer enkele boodschappen gedaan, vooral in 's-Gravenhage. Iets nieuws leverde zijn verhoor evenwel niet op. Ook de notaris Van den Enden en Hendrik 's Buelen werden naar Den Haag ontboden 29), maar eveneens zij konden weinig bijdragen aan datgene, wat over de zaak al bekend was. De Raad had graag nog eens gesproken met Gerrit Blankensteijn en Gijsbert Quack, maar die bevonden zich buiten zijn jurisdictie.

Men liet Geertruyd ondertussen in de gevangenis zitten; de procureur-generaal had geen haast. Het duurde tot eind januari 1742, eer zij weer bij hem werd gebracht. Deze had toen opnieuw maar één vraag: of haar kind dood of levend ter wereld was gekomen? Indien zij daarop geen bevredigend antwoord zou geven, moest Geertruyd er rekening mee houden, dat de pijnbank haar wachtte. Onder een stortvloed van tranen bekende zij thans, dat het kind bij de geboorte leefde; zij had het horen schreien, maar zij had het kindje, zonder na te denken en in wanhoop, direct in het privaat geworpen. Méér behoefde de ondervrager niet te weten. De zaak van Geertruyd kwam er nog beroerder voor te staan. Op 9 februari 1742 ondertekende Geertruyd van de Wael een uitvoerige verklaring, die aan de hand van haar eerdere bekentenissen was opgemaakt en die haar door twee leden van de Raad van Brabant werd voorgelegd. Zij besefte waarschijnlijk niet, dat zij in feite daarmee haar doodvonnis tekende. Nog op dezelfde dag velde de Raad van Brabant het vonnis: de gevangene zou gebracht worden op de plaats waar men gewoon was justitie te doen, teneinde aldaar aan een wurgpaal met de koorde gestraft te worden "dat er de doot na volge".

Schout Van Kervel was begin februari in Den Haag om enkele zaken af te doen, misschien ook wel om eens te vernemen hoe het er met zijn vroegere dienstmeid voorstond. Den Haag was toen nog een groot dorp en het was bij de Raad van Brabant al gauw bekend, dat Van Kervel in het logement "De Zeven kercken van Romen" op het Spui verbleef. De advocaat-fiscaal liet hem onmiddellijk aanzeggen, dat hij de plaats zonder permissie van de Raad niet mocht verlaten. De schout meldde zich daarom enkele dagen achtereen netjes op de griffie van de Raad om nadere bevelen te vernemen. Besloten werd Van Kervel nog eens duchtig aan de tand te voelen. Hij werd door de kamerbewaarder van de Raad,

Gerrit Kortbeek, op 13 februari, 's morgens om 11 uur, ingelicht, dat hij diezelfde middag om kwart over 4 voor commissarissen van de Raad zou dienen te verschijnen. De kamerbewaarder trof de schout in zijn logement aan en kreeg ten antwoord: "Het is wel". Of hij daarmee bedoelde: "het is welletjes geweest, zij kunnen barsten", weten we niet. Maar in ieder geval: op de voorgeschreven tijd verscheen Van Kervel niet. Weer werd de kamerbewaarder erop uitgestuurd. Hij kreeg van de logementhouder te horen, dat Van Kervel 's middags om half 3 was vertrokken naar Rotterdam, met de mededeling dat hij de volgende dag hoopte terug te keren. De procureur-generaal vreesde dat de vogel was gevlogen, omdat "hij wroeginge zal hebben gevoeld". Op diezelfde dag waren er namelijk enkele predikanten bij Geertruyd op de Voorpoort gekomen om haar op de uitvoering van het vonnis voor te bereiden. Dit was geen geheim en ook Van Kervel zal het gehoord hebben. Hij heeft daaruit kunnen afleiden, dat zijn vroegere dienstmaagd haar misdaad volledig had bekend en "apparent daar over binnen korte tijd met de dood gestraft te worden, behalven dat hij Van Kervel daarenboven niet zonder reeden konde vreesen ende bedugt zijn". Alle beleefdheidsformules tegenover de schout werden nu vergeten en op 16 februari werd een "mandement crimineel ende van apprehentie" tegen de heer Van Kervel uitgevaardigd. Dit betekende dat hij in staat van beschuldiging werd gesteld en in de Voorpoort te 's-Gravenhage gevangen gezet moest worden. Als hij zich daaraan onttrok, betekende dat de verbanning van zijn persoon en de confiscatie van al zijn goederen. Door zijn vlucht had hij in feite al schuld bekend, maar tevens had hij daardoor weinig respect voor de justitie getoond.

Op 19 februari werd Geertruyd van de Wael van het vonnis in kennis gesteld en nog dezelfde dag werd het voltrokken. 30) Van haar laatste dagen weten we niets. We kunnen er alleen maar over fantaseren. Het moeten verschrikkelijke uren voor Geertruyd zijn geweest. De zucht naar sensatie en ongezone nieuwsgierigheid zorgden er wel voor, dat een grote mensenmassa op de been kwam om van de executie getuige te zijn. Geertruyd is echter gestorven, zonder vrienden of kennissen om zich heen te hebben. Zouden haar ogen in de menigte nog hulpeloos gezocht hebben naar de man, die mede voor haar misdrijf verantwoordelijk was? 31)

Van Kervel kwam echter niet meer opdagen. Een deurwaarder van de Raad van Brabant werd met het bevelschrift naar Willemstad gezonden om dit aan Van Kervels woning te bezorgen. Maar de schout was niet

thuis; het exploit werd aan zijn nieuwe dienstmaagd Johanna de Goede uitgereikt. Schout van Kervel werd in het vervolg als een voortvluchtige beschouwd. In Willemstad zal dit alles wel de nodige deining en roddels hebben voortgebracht.

De procureur-generaal maakte vervolgens een zogenaamd Intendith tegen Van Kervel op, dat wil zeggen een geschrift waarin de zaak uitvoerig werd uiteengezet en waarin bij elke stelling werd aangegeven welke bewijzen daarvoor bestonden. In dat stuk werd Van Kervel beschouwd als "gedaagde, herdaagde en defaillant", dus als iemand die na twee keer door de Raad van Brabant te zijn opgeroepen, verstek had laten gaan. Er waren drie beschuldigingen tegen Van Kervel ingebracht; ten eerste had hij met zijn dienstmeid Geertruyd in concubinaat en hoererij geleefd en zich daardoor schuldig gemaakt aan overtreding van artikel 72 van het Echtreglement. 32) Ten tweede had hij, nadat zijn dienstmeid was bevallen en hij wist dat het kindje in het secreet was geworpen, geen enkele poging gedaan of laten doen om de jonggeborene te redden; hij had dit strafbaar feit zelfs geheim gehouden. Ten derde had hij in de uitoefening van zijn ambt als schout grovelijk gefaald. De eerste twee gevallen zijn in het vorenstaande voldoende toegelicht. Wat het laatste betreft, werd niet alleen zijn houding in de berechting van zijn dienstmeid voor het Willemstadse gerecht gelaakt, maar ook zijn weigering in een soortgelijk geval om datgene te doen waartoe hij als schout verplicht was. Immers, toen op 11 november 1741 de stadsvoedvrouw Caatje van Emmeraat bij de schout aangifte had gedaan, dat de ongehuwde Maria Adriaansdr. Zeeuws een doodgeboren kind ter wereld had gebracht, had hij die zaak rustig op zijn beloop gelaten en daarvan evenmin kennis gegeven aan de presiderende schepen. Ook dit werd hem verweten. Samuel de Back had dit feit aan de Raad van Brabant voorgelegd.

Omdat Van Kervel kennelijk voortvluchtig bleef, vroeg en verkreeg de procureur-generaal toestemming van de Raad van Brabant om hem te doen "indagen bij edicte"; dit was een oproep door middel van een openbare afkondiging in zijn woonplaats Willemstad. Zo'n indaging moest minstens driemaal met tussenpozen van veertien dagen geschieden. De deurwaarder, Constantinus Crillaert, uit Klundert had het er druk mee. Telkens moesten de burgers van Willemstad bij klokgelui worden opgeroepen, waarna de deurwaarder vanuit de roepstoel ten stadhuize het mandement crimineel voorlas, en dit vervolgens aan de pui van het stadhuis aanplakte. De Willemstadters kregen bovendien, zoals gebruikelijk, nog een toefigt, want op 25 juli 1742 werd Van Kervel voor

de vierde maal ex superabundantie (= ten overvloede) ingedaagd en werd hij voor de allerlaatste maal opgeroepen tegen woensdag 26 september 1742 te verschijnen voor de Raad van Brabant. 33) Maar ook op die datum kon men niets anders constateren, dan dat Van Kervel nog steeds op de loop was.

Op 23 november 1743 sprak de Raad van Brabant tegen Gerard Dalenberg van Kervel het vonnis uit. Hij werd wegens de hiervoor genoemde feiten veroordeeld tot een boete van f 100,—, voorts ontslagen uit zijn schoutambt en onbekwaam verklaard om ooit nog een ambt of bediening in Brabant te vervullen; verder werd hij voor altijd uit Brabant verbannen en moest hij de kosten van het proces betalen, terwijl tenslotte al zijn goederen (voor zover zich in Brabant bevindende) werden verbeurd verklaard. Ook dit vonnis moest weer na voorafgaand klokgelui in Willemstad vanaf de roepstoel ter algemene kennis worden gebracht. Omdat Van Kervel verstek had laten gaan, kon hij geen beroep doen op welk verweermiddel dan ook. Vergeleken met het lot van zijn ex-dienstmeid was het vonnis tegen Van Kervel in onze ogen wel zéér mild. Het "recht" heeft in deze zaak dan ook een nare bijmaak. Hoe het met Van Kervel verder vergaan is, hebben we niet kunnen achterhalen. Hij moet wel de nodige vrienden hebben gehad, die hem geholpen hebben. Op 25 april 1742 was hij in ieder geval nog in Amsterdam, waar hij een notariële akte liet opmaken, waarbij hij aan zijn schoonvader Johan Ernst, koopman te Rotterdam, machtiging verleende om al zijn zaken te regelen. 34) Kort daarop is hij vertrokken naar Oost-Indië "om te ontgaan de poursuites van seekere crimineele procedures bij den Procureur-Generaal van Brabant tegens hem". In de archieven komen we verder niets meer over hem te weten. In Willemstad fungeerde de heer Samuel de Back dan inmiddels als schout. Dit ongemakkelijke heerschap zou enkele jaren later definitief de functies van schout en dijkgraaf vererven. 35).

Wij zouden hiermede ons drama in twee bedrijven kunnen eindigen, indien Van Kervel niet zijn rekening met de Raad van Brabant nog moest vereffenen. Dit speelde zich eveneens grotendeels in Willemstad af. Op 21 februari 1742 was door deurwaarder Gerrit Kortbeek op last van Willem van Erpecum, fiscaal en procureur van de Raad van Brabant, en ten overstaan van de schepenen beslag gelegd op alle eigendommen, effecten, meubelen, sieraden, lijfgoed enz. van ex-schout Van Kervel, maar in het bijzonder op zijn boerderij in de Ruigenhilse polder. Begin januari 1740 had Van Kervel de hoeve Twistvliet onder Willemstad gekocht;

deze boerderij stond op de plaats waar nu die van J.H. Dane-Groenberg, Noordlangeweg 8, staat. 36) De boerderij werd op dat moment gepacht door Aart Willemse van Sliedrecht, gehuwd met Elisabeth de Hoon. De schout had als eigenaar - zoals toen gebruikelijk was - de "herenkamer" tot zijn beschikking gehouden. Als beheerder ("administrateur") over deze goederen werd op 24 februari 1742 voorlopig en op 16 maart 1742 definitief aangesteld binnenburgemeester Samuel de Back. Toen door deurwaarder Kortbeek, samen met Samuel de Back en schepen Michiel Meysberg, ten huize van Van Kervel de spullen werden geïnventariseerd, verbaasde de eerstgenoemde zich over de handelwijze van De Back, die zo maar het goede heertje speelde. Uit het kabinet gaf hij een aantal gebruiksvoorwerpen aan Pieter van de Matte, de huis-knecht van Van Kervel, en aan Johanna de Goede, de dienstmaagd. De procureur-generaal was het daar niet mee eens, en berispte de heer De Back hierover. Deze wist de zaak echter voorlopig te sussen. 37) Op 11 juni 1742 liet De Back de bederfelijke waar uit de boedel publiek verkopen. Dit waren twee stukken spek en drie tonnetjes boter; de netto-opbrengst hiervan bedroeg f. 21-9-8. 38)

De schoonvader van Van Kervel, de Rotterdamse koopman Johan Ernst, wendde zich tot de Raad van Brabant met het verzoek de verdere goederen van Van Kervel vrij te krijgen ten behoeve van zijn kleindochter. Hij kreeg de vereiste toestemming 39), mits de boete, de proceskosten en de overige schulden van de ex-schout ermee zouden worden afgerekend. De roerende goederen mocht hij afvoeren naar Rotterdam om daar publiek te verkopen. Met deze machtiging van de Raad van Brabant vervoegde Ernst zich op 15 mei 1743 bij Samuel de Back, de bewaarder van de spullen van Van Kervel. Deze weigerde echter om iets uit de boedel af te geven. Hij probeerde aan zijn weigering een wettig tintje te geven door ze te gronden op het feit, dat zijn naam in het geheel niet in de machtiging werd vermeld en op het gegeven dat hij nog geen rekening en verantwoording over zijn beheer had kunnen opmaken. Ernst gaf evenwel niet op. Hij liet drie dagen later een verklaring, opgemaakt door notaris Van den Enden, met een copie van de machtiging van de Raad van Brabant afgeven bij Samuel de Back. Deze gaf nog steeds niet toe; hij wilde eerst de machtiging uitgebreid bestuderen en zou de goederen pas overgeven, nadat hem volledige décharge was verleend.

Ten einde raad wendde Ernst zich opnieuw tot de Raad van Brabant. Deze achtte het gedrag van De Back beneden de maat, temeer daar de rekening van de boedel "van weynich importantie" was. De totale in-

komsten beliepen slechts f 71-9-0, tegenover een uitgaafpost van f 250-9-8. De uitgaven betroffen de lonen van de huisknecht en dienstmeid over een half jaar 40), verder voor ieder nog drie weken kostgeld, de huishuur over een jaar, en 60 weken huur en "oppas", verschuldigd aan de procureur Diederik van de Moer, voor de opslag van de goederen. De rekening was dus niet zo ingewikkeld en kreeg direct de goedkeuring van de Raad van Brabant. De advocaat-fiscaal gaf Ernst een brief mee voor De Back, waarin nog eens werd medegedeeld dat nu toch alles formeel in orde was en dat hij verder niet moest chicaneren. Ernst toog met de brief naar De Back, betaalde hem netjes het slot van de rekening, plus nog f 3-7-8 voor het restant van de opslaghuur. Eindelijk kon hij beschikken over de boedel.

Voor f 50-15-0 liet Ernst een nieuwe inventaris opmaken voor schepenen en secretaris van Willemstad. Hij had twee Willemstadse beurtschippers, Cornelis de Regt en Gijbert Vogels, gevraagd om de goederen naar Rotterdam te transporteren. Een hangkast met wat klein spul bleef in Willemstad achter en werd overgenomen door de weduwe van Santhevel, omdat het te omslachtig was deze te vervoeren. De rest werd ingeladen. De boten stonden op het punt te vertrekken, toen Samuel de Back met een nieuw pesterijtje kwam; schout en schepenen lieten op alle meubelen, goederen en huissieraden in de twee schepen plotseling beslag leggen. Drie dagen lang had het inschepen geduurd en op de allerlaatste dag kwam een zekere Johan Versteegh de jonge met de mededeling, dat hij nog f 23,— uit de boedel tegoed had, waarom de schepenen de Willemstadse haven niet mochten verlaten. 41) Jan Versteegh had in Willemstad en omgeving geen al te beste naam. Eerder had Samuel de Back in een ander geval over hem aan de Raad van Brabant gerapporteerd, dat "hij hem verdacht hield, dat hij over eenige jaren uyt de gevanckenisse in Beyerland gebroken zijnde en vervolgens gebannen weesende sijn met vrouw en vier jongens in de Willemstad had ter neder geset, dat de magistraat aldaar (= te Willemstad) op de klaghten van de diaconie een decreet hadde verleent en hem als niet voorzien van borghbrieven uyt de jurisdictie van de Willemstad te doen delogeeren dogh dat men sulks hadde weeten te illudeeren (= voorkomen) soo dat deselve magistraat belast was met een subject die leefde van bedriegerijen en waar van niets dan quaad te dughten was". Dit fraai subject was blijkbaar thans door De Back in de arm genomen om op het allerlaatste moment nog roet in het eten te gooien.

Zo'n persoon kon men rustig laten procederen, want hij had niets te verliezen. Johan Ernst beloofde de andere dag voor schout en schepenen dat hij het verschuldigde direct zou voldoen, indien de vordering door de Raad van Brabant werd erkend. Carel Verbroek, oud-burgemeester en oud-schepenen van Willemstad, stelde zich hiervoor zelfs borg. Niettemin weigerde de magistraat, onder aanvoering van De Back, om het beslag op te heffen. Ernst liet via de gerechtsbode nog aan de heer De Back verzoeken de schippers toestemming te geven met de lading te vertrekken, maar ook dit verzoek was vruchteloos. De Back gaf ten antwoord dat hij daarover niet alleen kon beslissen. Ernst moest zich weer tot de magistraat wenden; misschien zou deze daar wel een aparte vergadering voor willen beleggen.

Ernst verafschuwde het gebeuren intussen zeer. Hij wendde zich wederom tot de Raad van Brabant, dringend verzoekende om de deurwaarder van die Raad te machtigen het beslag op te heffen en aan Jan Versteegh te verbieden nog actie te ondernemen. Nog dezelfde dag besliste de Raad ten gunste van Ernst. Wie nu denkt dat alles aanstonds in orde kwam, vergist zich deerlijk. Schout, burgemeesters en schepenen gaven zich niet zo maar gewonnen en brachten plots bedenkingen naar voren om de goederen buiten Willemstad te doen verkopen. De onkosten van het laden, het lossen en van het transport zouden in verhouding tot de waarde van de goederen te hoog zijn, gelet op de gesteldheid van de meubelen. Het waren maar eenvoudige spulletjes "welke in Holland en particulier in een zo vermaerde stad als Rotterdam van weinig waarde zouden zijn". Niet alleen het kind van Van Kervel zou daardoor benadeeld worden, aldus hen, maar ook de stadskas van Willemstad, omdat die de inkomsten uit een openbare verkoop moest missen. 42)

De maat was voor Ernst nu werkelijk vol. Hij wendde zich tot procureur Crillaert te Klundert, die onmiddellijk de nadere autorisatie van de Raad van Brabant ten uitvoer bracht en het beslag ophief. Eindelijk konden de schepen na lang en onnodig oponthoud vertrekken. 43) Voor de extra ligdagen berekenden de schippers samen f 28,—; voor bijkomende kosten van deurwaarders enz. werd in de rekening f 32,— verantwoord. Versteegh moest zijn vermeende vordering inslikken. Begin juli werden de meubelen en andere goederen door de vendumeester te Rotterdam, Anthony Buurt, verkocht. De netto-opbrengst bedroeg f 1984-11-8. Uit de lijst van de verkochte goederen valt af te leiden, dat de ex-schout een muzikaal mens is geweest. Er werden uit zijn bezit vier violen, een fluit en twee walddhoorns geveild.

De hoeve "Twistvliet" werd op 16 juli 1743 in de Stads Doelen te Rotterdam publiek verkocht door notaris Jacobus Verweij. De boerderij kon aanvaard worden op 1 november 1743, maar de koper moest gedogen dat de zaai- en weilanden tot Kerstmis 1743 in gebruik bleven bij de pachter en de woning zelf tot 1 mei daaraanvolgende. De hofstede werd ingezet door vendumeester Anthony Buurt voor f 2575,—; zij werd enkele dagen later aan de inzetter verkocht voor f 3900,—. 44) Met de pachter diende nog verrekend te worden de pacht sinds Sint Maarten 1738, de reeds betaalde 100e penning, het dijkschot, het straatgeld 45) en enkele reparatiën, waarvoor f 56-5-6 te ontvangen was. Ook had secretaris Sprangers nog een gedeelte van het salaris van Van Kervel als dijkgraaf onder zijn hoede, welk hij met Ernst afrekende. 46) Carel Verbroek had van Van Kervel vlak voor zijn vlucht nog een halve, vette os gekocht voor f 42,—, maar hij had wegens geleverde winkelwaren nog bijna f 11,— tegoed van dezelfde. De totale opbrengst van de boedel bedroeg f 6694-12-8, in die dagen geen gering kapitaal. Maar daar ging nog heel wat van af! Aan de Raad van Brabant moest Ernst bijvoorbeeld f 1719-12-0 overdragen, namelijk voor de boete wegens overtreding van het Ehtreglement f 100,—, voor de rapporten van de Raad f 436-15-0, voor de kosten van de advocaat-fiscaal f 667-01-0; voor die van de procureur-generaal f 103-15-0, voor voorschotten f 354-5-10 en tenslotte een navordering van f 57-16-0. Als we de kosten van de diverse advocaten, procureurs, deurwaarders enz. daarbij optellen, kunnen we stellen dat heel het geval een halve boerderij gekost heeft. Na aftrek van alle lasten restte er van het totale bezit van de ex-schout in Willemstad nog f 2571-16-4, dat aan zijn dochtertje ten goede kwam.

Van Kervel was spoedig vergeten in Willemstad, zelfs bij zijn verloofde. De predikantsweduwe, mevrouw Van der Vis-Van Sevenaer huwde al op 12 september 1743 te Willemstad met de heer George van Bojanowsky 47), destijds kapitein over een compagnie invaliden, gelegerd te Klundert. Zij leefde nog lang en gelukkig.

C.A.I.L. VAN NISPEN

BRONNEN

- 1) Voor het geslacht (Duymaer) van Twist o.a.: "Het geslacht Van Twist" door L.F. Duymaer van Twist in Gens Nostra 1952, p. 36 e.v. en "Het geslacht van Twist, tak: Duymaer van Twist" door mr. H. Kronenberg in Genealogisch en Heraldische Bladen, 2e jg. 1907, p. 1 e.v.
- 2) Voor het geslacht De Back zie "Het Landgoed "Ten Vorsel" door mr. W. de Vries in Gens Nostra 1970 p. 336. In noot 21 van dat artikel wordt Samuel de Back, ged. Dordrecht 5.1.1707 genoemd: uit Gemeente-archief Willemstad (G.A. W'stad) O.A. 3, fo. 255 blijkt dat zijn moeder enige jaren tot haar overlijden in Willemstad woonachtig is geweest.
- 3) Zie Brillant in Gouden Delta, uitgave gemeente Willemstad, april en mei 1976: "De familie (Duymaer) van Twist en Willemstad".
- 4) Rijksarchief 's-Gravenhage (ARH), Nassau-Domein Archief nr. 96.
- 5) In G.A. W'stad OA 3 fo. 176vo t/m 179vo afschriften van: acte van Commissie voor de Hr. Gerard Dalenberg van Kervel als schout en dijkgraaf d.d. 17 dec. 1738; akte van approbatie op die commissie door de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden d.d. 14 jan. 1739 en akte van beëdiging ingevolge de Politieke Reformatie in handen van de President van de Raad van Leenhove van Brabant en de landen van Overmaze d.d. 19 jan. 1739.
- 6) G.A. W'stad OA 3 fo. 182vo d.d. 29 dec. 1739.
- 7) Sophia van Sevenaer, jonge dochter van Amsterdam, was 26 aug. 1728 te Willemstad gehuwd met Theodorus van der Vis, predikant in Klundert.
- 8) Johan Jacob du Mont, geboortig van Mulhausen in Zwitserland, was 15 okt. 1731 te Willemstad getrouwd met juffr. Catharina Broutin, jonge dochter, geboortig van Anthon (?). zij woonde toen te Doornik. Dr Du Mont werd 21 maart 1743 te W'stad begraven.
- 9) Adriaen van den Enden, afkomstig van de polder van Lillo in Suydland, was in 1736 gehuwd met de Willemstadse officiersdochter Johanna Cornelia Radous; zij was eerder gehuwd geweest met de heer Salomon Armond; notaris te Willemstad van 1728 - 1778.
- 10) Hermanus Brinkman wordt aanvankelijk meester-horlogemaker genoemd; volgens Archief Raad van Brabant inv.no. 83 fo. 194 verzoekt een Hermanus Brinkman 24 nov. 1741 met het notarisambt over Fijnaart-Heijningen en andere polders te worden begunstigd.; hij is dan "Stadthouder van den Fijnaart en Heijningen". Blijkens R.v.Br. 84 fo. 2 heeft hij 16 januari 1742 de gevraagde commissie als notaris gekregen. Deze Brinkman is wel identiek met de horlogemaker uit Rotterdam, die op dezelfde folio "gewezen mr. horlogiemaker" wordt genoemd.
- 11) Grietje Hogescheijt huisvrouw van Hendrik 's Buelen, vanaf 1737 stadsvroedvrouw als opvolgster van Kaatje Beijs; zij werd op haar beurt per 1 mei 1741 opgevolgd door Caatje Emmeraat, huisvrouw van Hermanus Prokter. Grietje Hogescheijt werd in 1741 vroedvrouw te Dinteloord.
- 12) G.A. W'stad OA 3, fo. 184vo d.d. 22 januari 1740.
- 13) G.A. W'stad OA 3, fo. 184vo d.d. 22 januari 1740.
- 14) Dit huis, het Veerhuis, stond aan de Havendijk (nu no. 8) en was het oudste huis van Moerdijk; later werd het ook het (eerste) Posthuis genoemd.
- 15) Rijksarchief 's-Hertogenbosch; Rechterlijk Archief Willemstad, inv. nummers 1, 45 en vooral 55.

- 16) Het gerecht bestond toen uit: Daniel van den Berg, binnenburgemeester en de schepenen: Hendrik van Heukelum, Willem van Ravensbergh, Valerius van de Maas, Michiel Meijsberg (brouwer), Paulus Ypelaar, Mighiel Buys (mr. metselaar), secretaris Martinus Jac Sprangers.
- 17) Aldus een attestatie onder ede afgelegd door d'Heer doctor Hendrikus van der Lee en den chirurgijn mr. Ary Huijzers in het Register van alderhande actens etc. der vrijheit Oudenbosch d.d. 26 juli 1740; dit was dus een aanvullende verklaring.
- 18) Een bekentenis was vereist wilde men een verdachte ter dood kunnen veroordelen: "confessio regina probationum", n.l. de bekentenis is de koningin van de bewijsmiddelen. Een bekentenis had alleen rechtskracht wanneer de verdachte haar buiten de pijnbank bevestigde. Herriep de verdachte de bekentenis, dan kon herhaling van de pijniging volgen.
Een bekentenis sloot voorts hoger beroep uit. Bij de ondervraging op de pijnbank moesten de schout, de schepenen en de secretaris aanwezig zijn.
- 19) Jan Blij had op 4 maart 1740 voor de Schepenen van de Hoge Heerlijkheid van Oud en Nieuw Vossemeer een verklaring afgelegd; deze verklaring leverde niets nieuws op.
- 20) Op 1 april 1611 had Prins Maurits de ingezetenen van Willemstad en de Ruijenhil verboden appèl in te stellen bij of op te volgen van het Leenhof van het Markiezaat van Bergen op Zoom; vanaf die tijd moesten de Willemstadters zich wenden tot de Raad van Brabant te 's-Gravenhage.
- 21) Deze drie personen waren te Klundert door het Klundertse gerecht gehoord op vragen, opgesteld door de schout van Kervel zelf.
- 22) Deze "Demonstratio apologetica" is gedateerd 15 oktober 1740.
- 23) Het gerecht bestond toen uit: Samuel de Back, binnenburgemeester, Mighiel Meijsberg, Mighiel Buys, Francois van Eekeren (molenaar), Abraham de Graaf, Jacobus van IJzerloo, Jan Lagendijk, secretaris: Martinus Jacobus Sprangers.
- 24) Willem Reijnierse Meijsberg was leerlooier en mr. schoenmaker, sinds 1739 ook substituut-gerechtsbode voor Hendrik Schouten.
Voor de familie Meijsberg zie o.a. in "Mensen van Vroeger" 5e jaargang nummers 5/6/7 (1977) de bijdrage van A.C. van Amersfoort "De kinderen Mijsberg te Willemstad en hun verwanten".
- 25) Rijksarchief 's-Hertogenbosch (RAH), Inventaris Raad van Brabant (RvBr), deel 6, criminele zaken, no. 210 omschreven als "Gerard Dalenbergh van Kervel, schout van Willemstad, en Geertruyd van der Wael, betreft het leven in concubinaat met elkander, moord op hun pasgeboren kind en tegenwerking van de justitie in het onderzoek van de zaak (c 1740); aan dit dossier hebben wij de gegevens in deze bijdrage grotendeels ontleend; verder aan Raad van Brabant nos. 6, 83, 84 en 448.
- 26) De procureur-generaal van de Raad van Brabant moest persoonlijk het verhoor van verdachte en getuigen verrichten, in tegenstelling tot een officier bij een subalterne bank, die dat door schepenen moest laten doen. In deze periode was Willem van Erpecum procureur-generaal tevens advocaat-fiscaal.
De advocaat-fiscaal trad op als openbare aanklager; de procureur-generaal was de vertegenwoordiger in rechte van de overheid en hij verzocht in criminele zaken om tot vervolging te mogen overgaan.
- 27) Voor de berechting van o.m. schouten was de Raad van Brabant rechter in eerste instantie; deze konden dus niet door Schepenbanken worden vervolgd noch verhoord.
- 28) Verhoor op 23 november 1741.
- 29) Deze verhoren waren op 14 december 1741.

- 30) De wurging was speciaal een vorm van terechtstelling voor vrouwen, zeer waarschijnlijk uit overwegingen van welvoeglijkheid. Men achtte het blijkbaar niet oirbaar, dat een vrouw boven een mensenmenigte hing te spartelen. De wurging geschiedde in het openbaar op een plein. De veroordeelde zat op een bankje met de rug tegen de wurgpaal, waarbij een touw om de keel met een knevel werd aangehaald. De dood zal in zo'n geval snel optreden, in ieder geval kan het slachtoffer snel bewusteloos worden. Nadat het doodvonnis voltrokken was werd zeer vaak het lijk naar een plaats buiten de stad gebracht, naar het galgeveld. Daar werd het vele maanden lang tentoongesteld; na wurging werden zij aan een loodrechte paal gezet en vastgebonden. Wat er met het lijk van Geertruyd van de Wael is gebeurd, konden wij niet achterhalen.
- 31) Ofschoon blijkens het vonnis ook al de goederen van Geertruyd van de Wael geconfisqueerd werden en zij tevens veroordeeld werd tot het betalen van de proceskosten, besloot de Raad van Brabant op 17 maart 1742 dat de zuster van de veroordeelde, Apolonia van de Wael, dienstmaagd te Rotterdam, zou krijgen alle kleren en "t geene verder tot het lijf" van Geertruyd had behoord.
- 32) Zie Echt-Reglement over de steden ende ten platten Lande in de Generaliteijt d.d. 18 maart 1656 in Groot Placaetboek II, p. 2429 e.v. ('s-Gravenhage, 1664).
- 33) De eerste indaging was van 16 februari 1742; de tweede van 14 maart (verschijndatum 9 mei), de derde van 30 mei (verschijndatum 25 juli) en de vierde van 25 juli (verschijndatum 26 september).
- 34) RAH, Inv. r.v.Br., deel 1 no. 136, (rekening overgelegd terzake van boedelbereddering) Gerard Dalenberg van Kervel, baljuw en schout van Willemstad.
- 35) Door de Raad van Brabant werd Samuel de Back op 26 februari 1742 pro interim aangesteld als schout in plaats van Gerard Dalenberg van Kervel "vermits de retraite van (. .) Van Kervel en het tegen hem verleende mandement crimineel" (Inv. Raad van Brabant no. 84, fo. 38).
In 1743 werd hij door de Prins van Oranje met de functies van schout en dijkgraaf begunstigd; hij vervulde deze tot 1749, toen hij werd opgevolgd door Johan van de Leur.
- 36) Hofstede Twistvliet werd omschreven als: "hofstede, bestaande uit huisinge, schure, bakkeet en verdere getimmerten met de nombre van 91 gemeten 200 zaay - als werklante en plantage daarop staande, in de polder van de Ruigenhil, den gehelen 31e en een gedeelte van de 30e en 32e cavel.
Gerard Dalenberg van Kervel had deze boerderij 16 januari 1740 gekocht van Bonifacius van der Haar jr. toen griffier van de Raad van Brabant te 's-Gravenhage. De naam "Twistvliet" is in de loop der jaren vervangen door Landzicht. De naam Twistvliet misschien ontleend aan een vorige eigenaar, de schout Albertus van Twist?
- 37) Dit is ontleend aan RAH, Inventaris RvBr., deel 6, criminele zaken, no. 215 omschreven als: "Samuel de Back, burgemeester en waarnemend schout te Willemstad, betreft onregelmatigheden bij het beheer van de in beslag genomen goederen van G.D. van Kervel, schout te Willemstad, het (doen) afpersen van verklaringen en ander wangedrag (1743).
- 38) Verkoop vond plaats "ad opus jus habentium" = ten behoeve van de rechthebbenden verkopen.
- 39) Acte van autorisatie d.d. 3 mei 1743.
- 40) De knecht Pieter van der Matte had een "huur" van f. 21,— per half jaar, de dienstmeid Johanna de Goede f. 25,— per halfjaar.
- 41) Zie hiervoor ook: RAH, Inventaris RvBr, deel 2 (civiele processen) no. 795 omschreven als: Johan Ernst, koopman te Rotterdam, voor G.D. van Kervel, gewezen schout en dijkgraaf van Willemstad contra Jan van der Steeg en andere crediteuren, betreft schulden.

De beslaglegging vond plaats op 1 juni 1743.

42) Gemeente-archief Willemstad, O.A. 250.

43) Het was inmiddels 14 juni geworden!

44) De boerderij Twistvliet werd door juffrouw Antonia Maria Verweij, erfgenaam van Anthony Buurt, op 15 april 1755 verkocht aan de Rotterdammer Joh. Lentfrink. Aart Willemse van Sliedrecht was toen nog pachter (zie RAH, R. Willemstad 166 fo 222).

45) De pacht voor de boerderij bedroeg toen *f.* 590,40 per jaar; het dijkschot voor de hofstede bedroeg over 1743 *f.* 347-5-8, de 100e penning over 1742 en 1743 tezamen *f.* 246-16-8 en de chyns over 2 jaar *f.* 4-12-0.

46) Tractement als dijkgraaf was *f.* 125,— per jaar; de dijkgraaf kreeg bovendien 1/4 part van de verbetering ad *f.* 40,— en voor puirecht *f.* 9,—; totaal dus *f.* 174,— per jaar.

47) Ondertrouwd N.H. kerk te Willemstad 22 aug. 1743 Heer George van Bojanowski, jonge man, geboortig van Bojanova in het hertogdom van poose,lande van Groot-Poolen, Capitein over een compagnie invaliden ten dienste van desen lande garnisoen houdende in den Clundert met mejuffer Sophia van Sevenaar weduwe wijlen de heer Theodorus van der Vis predicant in den Clundert wonende alhier; getrouwt volgens een oud gebruyk 12 september in een besloten kerk *f.* 21,—.

Zij werd in de kerk begraven te Willemstad op 1 november 1783 en werd toen genoemd weduwe van wijlen den Heere George van Bojanowsky in leven colonel in dienst van deesen staat en Commandant alhier.

Van Bojanowski was van 1752 tot zijn overlijden in 1756 (begraven 13 aug. 1756) stadsmajoor van Willemstad.